

Erika Dedinszky

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1981

Erika Dedinszky (1942-2022) emigreerde in 1956 met haar ouders naar Nederland en leerde snel Nederlands. Ze studeerde in Nijmegen Franse taal- en letterkunde en volgde daar tevens een lerarenopleiding, maar ze was alleen geïnteresseerd in schrijven en vertalen. Eerst schreef ze gedichten in het Hongaars, later ook in het Nederlands, gebundeld verschenen in Nederland en Hongarije. Ze vertaalde literatuur in en uit beide talen. In de verhalenbundel Félbemaradt mennydörgés. Tizenegy holland elbeszélő [Onderbroken donderslag. Elf Nederlandse verhalen] introduceerde ze onder meer Simon Vestdijk, Jan Wolkers en Belcampo bij het Hongaarse lezerspubliek en in Álcázott fény. Tíz holland költő [Gemaskerd licht. Tien Nederlandse dichters] bundelde ze werk van Nederlandse dichters in het Hongaars. Ook vertaalde ze in 1986 Rituelen van Cees Nooteboom. In De toren van het zwijgen (1977) vertaalde ze contemporaine Hongaarse dichters. Met de vertaling van de roman Füstös képek (Berookte beelden) van de Hongaarse zigeunerauteur Menyhért Lakatos en de bundel Vers vuur: over zigeunerliteratuur uit Hongarije (1982) toonde ze haar sociale bewogenheid. Verder vertaalde ze belangrijke auteurs als István Örkény en János Pilinszky en in 1985 werd ze onderscheiden met de Hongaarse Pro Cultura Hungarica en de Bárczi Géza Prijs. In belangrijke essays als 'Proletkult in Nederland' (1979) en 'Cultuur in Hongarije' (1984) schreef ze over Nederland en Hongarije en ter verbreiding van de Nederlandse cultuur in Hongarije organiseerde ze optredens van Nederlandse dichters en culturele manifestaties. En als lid van De Kring Mikes Kelemen, een cultureel gezelschap voor de Hongaarse cultuur in Nederland, droeg ze in Nederland bij tot de verspreiding van de Hongaarse literatuur. Ze werkte enige tijd voor het Nederlandse ministerie van Cultuur en was ook verbonden aan Film International en Poetry International. In 1985 werd ze op weg naar de Hongaarse Radio in Boedapest aangereden door een motor en liep zware blijvende verwondingen op. Sindsdien woont ze teruggetrokken in Nederland. VertaalVerhaal dankt Judit Gera voor haar grote hulp, en Piroska Masthoff voor haar toestemming dit dankwoord van haar moeder hier te plaatsen.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1981

Geachte aanwezigen,

Als ik zeg dat de toekenning van de Nijhoffprijs voor mijn vertalingen uit het Hongaars als een volslagen verrassing kwam, zal dat u waarschijnlijk zeer vals in de oren klinken. Het is een gemeenplaats geworden. Veel prijswinnaars zullen het vóór mij gezegd hebben.

Toch zal de volgende overweging mijn bewering wellicht geloofwaardiger maken. Ik ontvang de prijs voor ‘vertalingen uit een vreemde taal in het Nederlands’. Deze vreemde taal, dames en heren, is mijn moedertaal. Het Nederlands is dat niet... Daarom achtte ik een onderscheiding in *deze vorm* ten enenmale onmogelijk!

Uiteraard ben ik bijzonder gelukkig met de prijs, waarvoor ik het bestuur van het Prins Bernhard Fonds en de jury dan ook van harte wil bedanken. Minstens zo gelukkig ben ik, achteraf gesproken, met het feit dat ik nooit en te nimmer heb zitten vertalen met het idee dat mij dat ooit misschien nog een prijs zou opleveren. Want ik geloof dat vertalingen die uit een persoonlijke behoefte voortkomen méér kans maken om aan de oorspronkelijke bedoeling – een ootmoedig vertolken van een andere werkelijkheid – te beantwoorden dan wanneer men vertaalt en daarbij allerlei hoogstandjes uitvoert, in de hoop op een beloning.

Taal is een bril waardoor je jezelf en de wereld bekijkt. En als je door omstandigheden gedwongen een vreemde taal op het niveau van de moedertaal moet leren beheersen en vervolgens gebruiken, ga je alles op twee verschillende manieren zien, je wordt twee afzonderlijke personen in hetzelfde lijf. Je kunt daar ziek van worden, onzeker, identiteitsloos, schizofreen.

Je kunt ook proberen om je gekte uit te buiten, door te vertalen en te zorgen dat via je persoon, kennis en talent twee volkeren met elkaars cultuur kennis kunnen maken. Ik koos voor het laatste. Daarom begaf ik me op het terrein van de Hongaars-Nederlandse culturele betrekkingen.

In mijn eerste enthousiasme had ik er niet op gerekend dat ik daarbij vroeg of laat ook op grote weerstanden zou stuiten. Met enige verbazing merkte ik dat veel Nederlanders een volslagen vals beeld van mijn land hadden en dat beeld zelfs graag wilden houden! Door mijn activiteiten en publicaties verstoorde ik dat beeld keer op keer en bij sommigen zette dat kwaad bloed. Terwijl ik slechts irritante vooroordelen probeerde weg te nemen en dat nog wel over en weer! Want hetzelfde deed ik in Hongarije – als het om de Nederlandse cultuur ging.

De vooroordelen omtrent Hongarije waren tweeledig.

Ten eerste zag men dat land als één grote gevangenis, zoals trouwens alle Oostbloklanden. Haast niemand deed moeite zich terdege te informeren of om er zelf te gaan kijken. Want anders zou gauw genoeg gebleken zijn dat hét Oostblok evenmin bestaat als hét Westen! Beide werelden vallen in afzonderlijke landen uiteen, elk met een geheel eigen geschiedenis, een eigen karakter en ook een eigen interpretatie en toepassing van een systeem dat alleen uit de verte ondeelbaar en uniform eruitziet.

Hongarije springt bijvoorbeeld duidelijk uit de rij door zijn tolerantie jegens andersdenkenden en ook een loyale houding tegenover de eigen Emigratie. Dat Hongaarse schrijvers die in het Westen wonen en die hier ooit als politieke vluchteling gekomen zijn, frequent naar hun land teruggaan – evenals praktisch alle andere vluchtelingen van '56! –, daar goede contacten hebben met collega's en officiële culturele instellingen, en er ook kunnen publiceren – is iets wat maar weinig mensen in Nederland weten. Hoe ver die tolerantie gaat bewijst onder meer mijn bloemlezing van moderne Hongaarse poëzie: *De toren van het zwijgen*. In dat boek heb ik bewust ook dichters opgenomen die buiten Hongarije leven, met name auteurs uit het Westen en vertegenwoordigers van de Hongaarse minderheden in Tsjechoslowakije, Roemenië / Transsylvanië en Joegoslavië. Het was een eerste poging om de Hongaarse poëzie als *taalverschijnsel* en niet langer als *geografisch verschijnsel* te presenteren, of, beter gezegd, de eerste officieel geautoriseerde poging! Bij de samenstelling en uitgave van het materiaal is me door de Hongaarse overheid geen strobreed in de weg gelegd, er was geen enkel probleem met de auteursrechten, integendeel, ik kreeg alle steun die ik maar nodig had, en nadat dit boek hier verschenen was, werd het ook zonder meer en wel zeer lovend, in de Hongaarse pers besproken. Hetzelfde geldt voor de vertaling van de gedichten van *Sándor Csoóri* die in zijn land met de leiding in een permanente en soms heel venijnige discussie verwickeld is. Desondanks kan hij vrij publiceren, filmen en reizen.

Dat de vrijheid ook in Hongarije niet onbeperkt is, spreekt voor zich, en wel om 'geopolitieke' redenen, zoals de Polen dat zo mooi noemen. Maar binnen die perken kan er een rijke en polyfone cultuur bloeien, en als ik mezelf ooit als ongevraagde ambassadrice voor die cultuur heb opgeworpen, dan deed ik dat enkel en alleen omdat ik het schrille contrast tussen waan en werkelijkheid, tussen een Hongarije gezien vanuit Nederland, en het Hongarije dat ik ken, eenvoudig niet kon verdragen. Dit geldt ook voor een ander soort vertekening, een vertekening waar, overigens, de Hongaarse toeristenindustrie zelf eveneens schuld aan heeft! En dat is dan het *tweede* aspect dat ik wilde noemen: Hongarije als het land van wilde paarden en vurige Magyaren, zingende zigeunerviolen, goulash en Tokayer, en met als cultuur hooguit volksdansen of, voor enkele ingewijden, de muziek van Zoltán Kodály en Béla Bartók. Welnu, door hier ieder jaar de Hongaarse Filmdagen mede te organiseren, exposities in te richten met hedendaags experimenteel werk uit Hongarije en ensembles naar Nederland te halen die *originele* boerenmuziek en ook *originele* zigeunermuziek spelen – trachtte ik een ánder Hongarije te introduceren, zoals ik, andersom, hetzelfde' probeerde in mijn eigen land: want Nederland is dáár natuurlijk weer het land van de windmolens, de klompen, de bollenvelden, de blinkend schone straten en huizen, en de grote was op maandag; en ik vond het leuk om die clichés te torpederen door middel van goede Nederlandse films, verhalen van Vestdijk, Reve, Hermans, Campert of Hamelink, gedichten van Kouwenaar, Schierbeek, Ten Berge, Faverey en vele anderen.

Mijn vertalingen pasten uiteraard volkomen te dit geheel. De jury van de Nijhoffprijs keek uitsluitend naar de kwaliteit daarvan, los van de achtergronden en de bedoelingen. En dat is maar goed ook! Maar voor mezelf betekent de prijs echter méér: ik beschouw hem ook als de bekroning van mijn héle werk en ik hoop dat deze onderscheiding in de eerste plaats

ten goede komt aan de Hongaarse literatuur, ik hoop dat Hongaarse boeken, ook boeken door ánderen vertaald, voortaan niet meer na een korte periode spoorloos verdwijnen, maar terechtkomen bij degene voor wie ze bedoeld zijn: de Nederlandse lezer!

In deze tijd van grote internationale spanningen, voornamelijk veroorzaakt door landen die menen dat grootte van grondgebied en leger automatisch met de mate van beschaving samengaat, is het, geloof ik, belangrijker dan ooit dat kleine landen met een oude cultuur samenspannen om zich tegen economisch, politiek en militair geweld teweer te stellen met het wapen dat in de loop der geschiedenis steeds opnieuw het sterkste bleek, namelijk, het wapen van de *menselijke geest*! Maar daarvoor is het nodig dat ze elkaars taal in alle opzichten leren verstaan. Rechtstreeks, of met onze hulp: van de vertalers!

Ik had het er al over hoe radicaal taal je persoonlijkheid kan vormen. Dat geldt voor individuen, maar ook voor een volk. Taal is een mentaliteit, een uitdrukking van de volksaard. Want taal herbergt een hele geschiedenis, de collectieve ervaringen van grote gemeenschappen door de tijden heen, waaruit levensgevoel en levensvisie van een natie voortkomen. En geen enkele visie is minder waard dan de andere, geen enkele taal is lelijker of armer de andere. Een taal hoort men te koesteren, te verzorgen en lief te hebben als een kind, opdat ze gedijt, zich verrijkt en verdiept, en steeds meer geschikt wordt voor de expressie van onze nieuwste, haast nog ongrijpbare, hedendaagse gevoelens.

Ik houd van mijn moedertaal en ik houd ook van mijn pleegmoedertaal ! En die liefde voor het Nederlands, dat geloof in zijn zeggingskracht, maakte het met mogelijk om met behulp daarvan weer een totaal ánder levensgevoel en een andere visie op de wereld, namelijk, de Hongaarse, toegankelijk te maken.

Deze prijs dank ik mede aan vele mensen en instanties in mijn beide landen, aan mijn huisgenoten, vrienden en kennissen, aan allen die mij met adviezen, informatie en stipendia, maar vooral met hun genegenheid en vertrouwen, geholpen hebben, en niet in de laatste plaats aan hen die mij mijn materiaal verschaffen: de Hongaarse schrijvers en dichters!

Als slot en tevens als hommage aan mijn grootste voorbeeld, de dichter *Sándor Csoóri*, wil ik een van diens gedichten voorlezen – eerst in het Hongaars en dan in het Nederlands – dat in heel zijn eenvoud precies zegt, wáár het in een mensenleven op aankomt:

Sándor Csoóri
Hogy ne legyen sötét

Még látni a merész hidakat
s betonparton a fák
személytelen sorát;
még látni a hazafutó gyerekek arcán
a délutáni hőésést.

De lassan bekormozódik a víz
s a test éjszakája is leszáll.

Az elpusztíthatókra gondolok,
akiket nem véd semmi álom.
Besüvít hozzájuk a csönd, mint a puszkagolyó
s az egyedüllét, mint a gyászvár.

Az elpusztíthatókra gondolok,
teli van velük a Föld.
Nem védik őket hadseregek, rózsalugasok, szagos ingek,
sem a pénz ezüst kerítése,ei,
sem a szerelem.

És hiába hálnak meg, mert hiába születtek.

Az elpusztíthatókra gondolok,
csak egy kéz kellene, hogy hazájuk legyen,
csak egy másik test, hogy ne legyen sötét.

Sándor Csoóri
Om de duisternis terug te dringen

Je ziet nog de roekeloze bruggen
en langs een kade van beton de rij
bomen, onpersoonlijk;
je ziet nog de kinderen, ze rennen naar huis,
de sneeuwval van de namiddag
staat op hun gezicht getekend.

Maar langzaam zinkt roet neer op het water
en ook de nacht van het hart breekt weer aan.

Ik denk nu aan de weerlozen
die niet door dromen worden beschut.
Stilte fluit als een geweer kogel door hun huis
en hun eenzaamheid is als een doodsbericht.

Ik denk nu aan de weerlozen,
ze bevolken de hele aarde.
Legers, rozenpriëlen, frisgeurende hemden
beschermen hen niet, noch de zilveren hekken van het geld
of liefde.

En ze sterven tevergeefs omdat ze tevergeefs zijn geboren.

Ik denk nu aan de weerlozen.

Ze hebben maar een hand nodig om thuis te zijn.

Een ander lichaam om de duisternis terug te dringen.